

УДК 330.8

АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ

*І. М. Дуднік, аспірант, Науково - дослідний фінансовий інститут Державної навчально-наукової установи «Академія фінансового управління»
Міністерства фінансів України, IKuzmenko@list.ru*

У статті досліджуються концепції бюджетної політики та проблеми бюджетного дефіциту. Розглядаються питання управління державним боргом. На основі аналізу світового досвіду використання механізмів бюджетної політики встановлено залежність форм і методів макроекономічної стабілізації від умов глобального розвитку.

Ключові слова: бюджетна політика, дефіцит державного бюджету, державний борг, номінальний і реальний державний борг, закрита економіка, національні заощадження, національні інвестиції.

Постановка проблеми. Вирішення проблеми управління державним боргом є надзвичайно актуальним завданням держави в комплексі заходів її макрофінансової стабілізації. Дефіцит державного бюджету, залучення та використання позик для його покриття є одними із найгостріших політичних та економічних питань сучасної економічної практики в Україні.

Як повідомляв УНІАН, згідно з програмою управління державним боргом на 2013 рік Міністерства фінансів України, очікуваний обсяг даного показника на кінець 2013 року становитиме 483,032 млрд. грн., що приблизно дорівнює 30,6% ВВП України, проти 28,5% за підсумками 2012 року [1]. Відповідно, у Програмі економічних реформ України на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» стабілізація державного бюджету визнана першочерговим завданням для забезпечення сталого економічного розвитку [2].

Досягнення поставленої мети вимагає створення наукового підґрунтя розробки дієвих заходів макроекономічної політики. Однак, серед науковців на сьогодні не існує однозначних висновків щодо адекватності сучасним реаліям тих теоретико-методологічних засад, на яких базувалась бюджетна політика у ХХ ст. Тим більше, що на сьогодні загальна сума витрат урядів багатьох країн світу значно перевищила їх податкові надходження. «...Ми повинні утримуватись від однозначного твердження про те, що бюджетний дефіцит – це завжди зло,...

...» вважав лауреат Нобелівської премії П. Самуельсон [3, с. 667]. І, як показує практика, з цим твердженням важко не погодитися, рівно, як і віднайти переконливі аргументи на його користь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема державного боргу та бюджетного дефіциту була предметом досліджень таких визначних економістів, як Ш. Бланкарт, Дж. Б'юкенен [4], Дж. Кейнс [5], Г. Менк'ю [6], П. Самуельсон [3], Дж. Стігліц [7] та інших. Дані автори зробили вагомий внесок у розуміння сутності даних категорій, характеру їхнього взаємозв'язку, визначення механізму бюджетної політики. Російські та вітчизняні науковці також не стояли осторонь даних проблем. Роботи О. Д. Василика, К. В. Павлюка [8], В. П. Кудряшова, В. М. Опаріна, І. Я. Чугунова [9] та багатьох інших є свідомством значної уваги до даної проблематики. Однак, ні у світовій, ні у вітчизняній економічній думці все ще не склалося загально визнаного уявлення про наслідки бюджетного дефіциту і державного боргу для розвитку національної економіки, як і про дієві заходи бюджетної політики щодо їх стабілізації.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є неупереджений розгляд існуючих у світовій науці економічних положень щодо зв'язку державного боргу з економічним зростанням, визначення факторів, які впливають на результативність макроекономічної стабілізації з використанням бюджетних механізмів.

Виклад основного матеріалу дослід-

дження. Як відомо, вся докейнсіанська економічна теорія відстоювала принцип нейтральності держави до економічної діяльності суб'єктів. «Потрібні лише мир і необтяжливі податки – все інше зробить природній рух речей» [10, с.134] – проголошував А. Сміт, маючи на увазі найвищу ефективність ринку в процесі повного використання економічних ресурсів. Держава за таких умов мала бути мінімальною по відношенню до економіки – відволікати оподаткуванням частину виробничих ресурсів з приватного сектора й спрямовувати їх на виробництво суспільних послуг через механізм державних витрат. Цілком зрозуміло, що за такого підходу державний бюджет мав утримуватися на рівні збалансованості доходів і витрат, а його дефіцит виправдовувався лише під час надзвичайних подій (війни, революції, стихійні лиха тощо). Покриття ж дефіциту, який виникав за таких умов, планувалося здійснювати за рахунок зростання податкових надходжень. Якщо розглянути частку загальних державних видатків у ВВП по ряду розвинутих країн, то упритул до 20-х рр. ХХ ст. вони не перевищували у середньому 10–11 % по жодній країні [11, с.18]. Відповідно, й розмір бюджетного дефіциту не викликав серйозних наслідків для розвитку економіки.

Однак у подальшому теорія збалансованого бюджету була переглянута Дж. М. Кейнсом, який на основі аналізу подій Великої депресії піддав сумніву саму ідею забезпечення конкурентним механізмом повного використання ресурсів. Останнє є, на думку вченого, є результатом впливу ефективного попиту, необхідна величина якого має підтримуватися державою. Відтак, у періоди спаду, викликаного недостатньою величиною сукупного попиту, держава повинна збільшувати свої витрати або знижувати податки. Бюджетний дефіцит, який досить часто мав місце при проведенні відповідної політики, мало хвилював кейнсіанців. Вважалося, що перевищення видатків над доходами на стадії спаду, повною мірою компенсується надходженнями при виході економіки на підйом. Таким чином, кейнсіанська бюджетна політика діяла у напрямі, протилежному динаміці кон'юнктурного

циклу.

Застосування цієї політики у регулюванні циклічних коливань в економіці США та більшості європейських країн не дало у повній мірі очікуваних результатів. Так, у ході реалізації Нового курсу Ф. Рузвельта в США відбулося значне зростання бюджетних видатків на здійснення антикризових заходів – до 21,2% від ВВП у 1932 р. та до 21,4% у 1934 р. проти 10,6% їхнього значення у 1927 р. [13, с.57]. При цьому бюджетний дефіцит у даній країні в середині 30-х рр. ХХ ст. складав близько 3 млрд. дол., а державний борг досяг у 1929 р. 16,9 млрд. дол., підвищившись на кінець 1935 р. до 28,7 млрд. дол. [14, с. 114].

Експансіоністська бюджетна політика у комплексі з кредитно-грошовими заходами сприяла виходу американської економіки на фазу поживлення. Однак, ще не досягнувши докризового рівня виробництва (у 1937 р. він був на 9% нижчим за свій показник 1929 р.), економіка країни знову поринула у нову кризу, яка продовжувалася до травня 1938 р. Тобто, фаза поживлення економічного циклу в США так і не була завершеною, а криза розпочалася без виходу економіки на підйом.

В інших країнах, які також застосовували методи стабілізації економіки бюджетними заходами за рецептами кейнсіанців, ситуація виявилася дещо кращою за американську, однак, знову-таки незадовільною з точки зору досягнення економічного зростання. Так, згідно даних табл. 1, загальний обсяг промислового виробництва країн, поданих у таблиці, у 1937 р. досяг докризового рівня 1929 р., а у середньорічному обсязі перевищив його на 3,7%. Однак, у 1938р. промислове виробництво знову скоротилося на 10%. Тому підвищення докризового рівня виробництва на 3,7% не можна вважати фазою економічного підйому.

Таблиця 1

Індекс промислового виробництва (1929=100)

	1935	1936	1937	1938
США	76,0	88,0	91,0	72,0
Англія	106,0	116,0	124,0	115,0
Франція	72,0	78,0	82,0	76,0
Німеччина	94,0	106,0	117,0	126,0
Японія	142,0	151,0	171,0	173,0

Джерело: [14, с.118]

Із сукупності країн, які розглядаються у табл. 1, дещо «вибиваються» Німеччина й Японія. У цих країнах темпи зростання виявились дещо більшими, ніж у інших державах. Такі неоднозначні наслідки бюджетної експансії для розвинутих країн у 30-ті – 40-ві рр. ХХ ст. вимагали відповіді на запитання: чому кейнсіанська політика далеко не в усіх країнах призвела до бажаних результатів?

Більшість економістів, і особливо, противники кейнсіанських рецептів державного втручання в економіку, схилилися до думки про те, що сама система державного регулювання економічних процесів стає однією із причин посилення циклічних коливань.

Вагомим аргументом на користь такого твердження став той факт, що для ліквідації зростаючого дефіциту американський уряд збільшив у 1937 р. податки, у результаті чого купівельна спроможність населення знизилась на 4 млрд. дол. Це вплинуло на споживчі витрати, які, будучи складовою сукупного попиту, понизили його величину, ставши, тим самим, одним із джерел нового спаду. Японію й Німеччину утримали від аналогічних наслідків зростаючі державні витрати на милітаризацію, які послуговували компенсатором падіння сукупного попиту, викликаного зменшенням споживання.

Використання для покриття бюджетного дефіциту не податкових надходжень, а державних запозичень на ринку позичкових капіталів, не вирішувало проблеми. Як свідчить історичний досвід, у всіх розвинутих країнах під час другої світової війни відбулося зростання державного боргу. Однак, він продовжував зростати і в повоєнний період. Так, у липні 1939 р. державний борг США склав 45,9 млрд. дол. У 1951 р. він збільшився до 255,3 млрд. дол., а у 1969 р. вже планувався на рівні 387 млрд. дол. Франція у 1938 р. мала борг у 4,2 млрд. нових франків, у 1950 р. – 41,3 млрд., у 1963 р. – 89,8 млрд. і в 1966 р. – 80 млрд. В Англії державний борг у 1939 р. досягав 7,3 млрд. фунтів стерлінгів, у 1951 р. – 26,1 млрд., у 1966 р. – 31,3 млрд. Порівняння державного боргу з національним доходом показує, що у 1965 р. заборгованість США

дорівнювала 58% НД, Франції – 25%, Англії – 107%, Західної Німеччини – 25%, Італії – 18% [15, с. 430].

Дефіцит бюджету за рецептами кейнсіанців, мав покриватися із резервів або шляхом залучення кредитів. На фазі підйому резерви поповнювалися, а кредити повертались. Враховуючи, що стадії криз у циклічній динаміці світової економіки другої половини ХХ ст. припадали на 1948–1949, 1953–1954, 1957–1958, 1960–1961 та 1969–1970 рр., стверджувати про те, що дефіцит і державний борг як сума накопичених за попередні роки дефіцитів зменшувалися на стадіях зростання, з достатньою мірою впевненості не можна. Саме тому, що кейнсіанські рецепти управління економікою не призвели до помітних успіхів (а за твердженням ряду економістів навіть посилили кон'юнктурні коливання), в кінці 70-х – на початку 80-х рр. на фоні катастрофічної заборгованості держави акцент у економічній політиці було перенесено на стимулювання сукупної пропозиції монетаристськими заходами.

«Можливо, найбільш важливою проблемою, перед якою стояли західні демократії в останні роки ХХ ст. – це схильність урядів до дефіцитного фінансування, яке виникало у відповідь на тиск з боку виборців та зацікавлених груп», – стверджує Дж. Бюкенен, піддаючи критиці кейнсіанські теорії державних витрат. На думку вченого, саме ці доктрини зруйнували «вікторіанську етику збалансованого бюджету» [16, с.85].

Повернення до жорсткої бюджетної політики у 80-ті рр. ХХ ст., однак, не позбавило ні США, ні європейські країни від необхідності вирішення проблем бюджетного дефіциту й державного боргу. Як свідчить табл. 2, у кожній із наведених країн бюджетний дефіцит так і залишився невід'ємною частиною економічного розвитку.

США, які проводили упродовж 80-х рр. політику, спрямовану на зниження податків, спровокували зростання державного боргу з 33% ВВП у 1980 р. до 55% у 1989 р. [6, с.615]. У подальшому, суворо дотримуючись політики збалансованого бюджету, американському уряду вдалося дещо стабілізувати фінанси. Європейські країни, які

мали значно більші дефіцити, ніж США, пішли шляхом виробітки жорстких правил, які б забезпечували бюджетну дисципліну. Спочатку ці правила були передбачені в Маастрихтських угодах, а потім у спеціально прийнятому Пакті стабільності (1999 р.).

Таблиця 2
Дефіцит державного бюджету (центральных та місцевих органів влади), % до ВВП

	1960	1980	1985	1990	1995	1996	1997
США	1,3	-1,3	-3,2	-2,7	-1,9	-1,1	0
Німеччина	3,0	-2,9	-1,2	-2,1	-3,3	-3,4	-2,6
Франція	0,9	0,2	-2,9	-1,6	-5,0	-4,0	-3,0
Італія	...	-11,5	-12,6	-11,1	-7,7	-6,7	-2,7
Англія	-1,0	-3,5	-2,8	-1,2	-5,6	-4,7	-1,9

Джерело: [16, с.85]

Згідно цих документів для країн, які бажали вступити в ЄС, висувалась вимога

Динаміка показників бюджетного дефіциту та державного боргу по деяким країнам світу

Країна	Бюджетний дефіцит (профіцит), у % до ВВП			Загальний державний борг, у % до ВВП			Реальний ВВП, % до попереднього року		
	2007	2009	2011	2007	2009	2011	2007	2009	2011
Бельгія	-0,2	-5,6	-3,7	84,9	87,6	98,5	102,9	97,2	101,8
Греція	-2,8	-15,6	-9,5	94,5	143,2	165,1	103,0	96,7	93,1
Китай	-2,8	-2,8	-3,0	18,4	30,2	25,8	114,2	109,2	109,2
Іспанія	-3,8	-11,2	-9,4	36,2	43,2	68,5	103,5	96,3	100,4
Німеччина	0,2	-3,1	-0,8	65,0	80,0	80,6	103,4	94,9	103,1
Росія	-5,4	5,9	0,8	12,4	7,8	9,6	108,5	92,2	104,3
США	-3,3	-8,4	-7,9	67,2	89,7	102,9	101,9	96,9	101,8
Україна	-1,4	-3,9	-2,3	12,3	34,8	36,5	107,9	85,2	105,2
Франція	-2,8	-7,5	-5,3	64,2	79,2	86,0	102,3	96,9	101,7
Японія	-2,2	-7,4	-8,3	183,0	210,2	229,6	102,2	94,5	99,2

Джерело: [18 – 20]

З початку кризи 2008 – 2009 рр. проблема бюджетного дефіциту та державного боргу знову заявила про себе. Економічна кон'юнктура останніх років свідчить, що на сьогодні для багатьох країн в умовах економічного спаду актуальним є недопущення зменшення сукупного попиту. Розв'язати це завдання без збільшення дефіциту бюджету майже неможливо. Алан Фріман, один із найвідоміших економістів сучасності, у своєму виступі 30 квітня 2013 року в Москві на міжнародній конференції «Пост-глобалізація. Кінець неолібералізму та відродження соціальної держави підкреслив,

утримувати бюджетний дефіцит на рівні 3%. Загалом, усі країни-члени ЄС мали прагнути до збалансованого бюджету. Аналітики відзначали, що ці заходи дали позитивні результати (див. табл. 3).

Таблиця 3
Витрати і доходи деяких країн ЄС, % до ВВП

	Всі витрати		Всі доходи	
	2001	2004	2001	2004
ФРН	46,5	44,0	45,0	44,0
Франція	52,1	49,8	51,1	50,1
Італія	47,2	44,3	46,4	44,7
ЄВС-12	47,1	45,1	46,5	45,6
Швеція	53,7	52,9	57,2	54,9
Англія	39,7	40,7	40,3	39,6
ЄС-15	46,1	44,7	45,9	45,0

Джерело: [17, с.12]

Але вже через сім років Європейський Союз, рівно, як і США, знову зустрілися з фінансовими проблемами (див. табл. 4).

Таблиця 4

що нинішня криза не є циклічною кризою, властивою капіталізму, а є глибокою структурною кризою, коріння якої криється у самій природі капіталізму. Для виходу з цієї кризи необхідне серйозне державне втручання. Вихід з кризи вимагає дій уряду, які потягнуть за собою державні витрати, інакше кажучи, державні інвестиції. Однак сьогодні проводиться неоліберальна жорстка бюджетна політика, заснована на скороченні державних витрат, тобто діаметрально протилежна тим заходам, які сьогодні є необхідними. І така бюджетна політика ще більше сприяє кризі [21].

Вищевикладені факти заставляють замислитися над тим, чому, незважаючи на застосування різних типів та форм економічної політики, бюджетний дефіцит і державний борг так і залишаються однією із найгостріших проблем макроекономічної стабілізації. Бурхливі дебати у наукових колах, які виникають при спробах знайти відповідь на поставлене запитання, заставляють усвідомити, що при сучасному стані розвитку економічної науки проблеми управління бюджетним дефіцитом і державним боргом не можуть бути вирішені через застосування на практиці якоїсь однієї макроекономічної моделі. Тут потрібно враховувати вплив цілого ряду факторів, пов'язаних з історичними умовами розвитку країни, її місцем у міжнародному поділі праці, економічним потенціалом, специфікою механізмів регулювання, якістю інститутів.

Перше, на що слід звертати увагу, це те, що формування доходів і витрат на рівні національної економіки не відбувається само собою. За цим процесом знаходяться конкретні суб'єкти економічної діяльності. З цих причин фізична прив'язка балансу доходів і витрат до тих чи інших економічних суб'єктів вимагає усвідомлення того, що ці статті для них є діаметрально протилежними. А значить процес формування індивідуальних балансів буде неминуче викликати відхилення від загальної макроекономічної збалансованості.

Так, якщо розглядати закрити економіку, то дефіцит одного її сектора одночасно є надлишком для іншого. Для такої економіки внутрішній державний борг не є таким тягарем, яким є борг для окремої особи. Дійсно, приватний сектор платить податки, які йдуть на обслуговування державного боргу, але у той же час цей сектор отримує відсотки на основну суму боргу. Якщо б податки виплачувалися одночасно, не впливаючи на економічну поведінку, то їх виплата очікувалася б заздалегідь з повною визначеністю. Точно так, якщо б суспільні та приватні витрати та запозичення були однакові, то можна було б стверджувати, що державний борг впливає лише на розподіл [22, с. 28].

Однак, на практиці мають місце некооперовані взаємодії, якщо їх розглядати з

точки зору балансів окремих суб'єктів. Врахування реакції цих суб'єктів на зміну макроекономічних параметрів, більшість економістів переконані в тому, що дефіцит державного бюджету означає зменшення національних заощаджень та інвестицій, тобто згубно впливає на стан економіки. Це твердження спирається на гіпотезу витіснення: витіснення в короткостроковому періоді має місце тоді, коли поведінка суб'єктів на ринку грошей робить податково-бюджетну політику менш дієвою.

Дійсно, зростання державних витрат сприяє збільшенню сукупного попиту й доходу. Однак, цей же процес, якщо розглядати його наслідки для грошового ринку, призводить до зростання відсоткових ставок. Тому як споживачі, так і інвестори почнуть зменшувати свої витрати, викликаючи при цьому падіння сукупного попиту.

Нарощування державних витрат з метою стимулювання сукупного попиту через створення дефіциту бюджету неминуче буде потребувати його покриття або шляхом підвищення податків, або через державні запозичення. Зростання дефіциту в результаті зменшення податків або збільшення державних витрат призводить до підвищення відсоткових ставок і зменшує або витісняє інвестиції. Стверджується, що якщо державний борг збільшує поточне споживання, то при цьому повинні бути зменшені заощадження і, отже, накопичення капіталу.

Таким чином, державний борг витісняє активи, які мають форму продуктивного капіталу. Як результат, економіка страждає від зменшення запасу капіталу і, відповідно, скорочення виробництва, а у стані рівноваги – і від скорочення споживання. Відомий економіст Фелдстайн вважає, що такі наслідки мають місце і по відношенню до державного боргу, викликаного надмірними видатками на соціальне забезпечення та реалізацію пенсійних зобов'язань держави.

У довгостроковому періоді державний борг призводить до зменшення запасів капіталу, необхідних для стійкого економічного зростання, а також до збільшення зовнішньої заборгованості. Тому він є негативним фактором для економічного розвитку і важким тягарем лягає на плечі майбутніх поко-

лінь.

Ряд вчених не погоджується з тим, що дефіцит державного бюджету – це зменшення національних заощаджень та інвестицій. Якщо держава не буде отримувати податків, а витрати не змінить, державні заощадження зменшаться. Якщо ж домашні господарства направлять усі зекономлені кошти на заощадження, їх обсяг зросте на стільки, на скільки зменшаться державні заощадження. Таким чином, національні заощадження, які дорівнюють сумі державних і приватних заощаджень, залишаться незмінними. Між фінансуванням державних господарських витрат за рахунок поточних податків і за рахунок запозичень (які створюють державний борг, що обслуговується на основі майбутніх податків) немає ніякої різниці. Це припущення Д. Рікардо (який поставив під сумнів можливість його практичного застосування), було названо Дж. Б'юкененом рікардіанською теоремою еквівалентності.

Д. Рікардо вважав, що населення розцінює відміну податків і зростання бюджетного дефіциту як тимчасову відстрочку виплати боргу. Тому зекономлені кошти будуть направлені на заощадження, щоб компенсувати зниження рівня життя, яке настане в майбутньому вже за підвищених податків.

Р. Барро, розвиваючи це положення, вважав, що державні цінні папери не є чистим багатством країни. Кожна грошова одиниця державних цінних паперів – це грошова одиниця податків, яку треба заплатити зараз або в майбутньому. Вчений висунув гіпотезу про те, що фінансування державного боргу за рахунок випуску облігацій просто віддаляє виплати податків і, отже, у багатьох випадках є еквівалентним поточному оподаткуванню. Якщо людей турбує майбутнє своїх дітей і онуків, вони можуть скоротити своє споживання на суму поточних податків, завдяки чому нащадки не постраждають від податків, необхідних для обслуговування боргу.

Дане положення, відоме в економічній теорії як «теорема еквівалентності Рікардо – Барро» говорить про те, що фінансування державних витрат за рахунок боргу не змінить (ні в гіршу, ні в кращу сторону) поло-

ження індивідуума. Тому прихильники рікардіанських поглядів розцінюють наслідки бюджетного дефіциту як практично несуттєві для стану економіки. Отже, ми маємо діаметральні погляди на наслідки бюджетного дефіциту і державного боргу.

Як уявляється, їх необхідно інтерпретувати у залежності від умов розвитку кожної конкретної країни. Реалії свідчать, що на сьогодні актуальним є питання про неповну зайнятість, пов'язану із недостатнім сукупним попитом. У цій ситуації державний борг є скоріше не тягарем, а фактором, який сприяє економічному зростанню.

Ще одним аргументом на користь неоднозначних висновків про наслідки державного боргу є урахування його поділу на номінальний і реальний державний борг. Як свідчить практика, перший сьогодні виріс у багатьох країнах світу. Але у той же час зросли ціни й відсоткові ставки, які у сукупності свого впливу понизили реальну ринкову вартість державного боргу. Отже, має значення лише реальний державний борг. Тому важливо коригувати оцінки профіцитів і дефіцитів бюджету так, щоб вони відповідали реальним змінам державного боргу.

Наслідки державного боргу обов'язково треба розглядати по відношенню до національного доходу або ВВП країни. Борг зростає тільки тоді, коли він збільшується швидше, ніж ВВП. Державний борг може бути порівняний із загальним накопиченим багатством в економіці, як матеріальним, так і нематеріальним. Більший державний борг може відповідати більшому суспільному багатству. Якщо ж державний борг не збільшує державний капітал, а зменшує пропозицію приватного капіталу та пропозицію праці, то він є тягарем для економіки.

Висновки. Вищевикладене дозволяє зробити висновок про неоднозначність для економічного розвитку бюджетного дефіциту та державного боргу. Скласти фінансовий баланс окремої компанії є досить складною справою, що вже говорити про бюджет країни. Важко виміряти в грошових одиницях результати інвестицій в освіту, здоров'я населення, науково-дослідні роботи, точно оцінити їх майбутню віддачу. Держава мо-

же скоротити витрати на освіту і в майбутньому державний борг зменшиться. Але існує пряма залежність між рівнем освіти й продуктивністю праці людини. Таким чином, зменшення дефіциту бюджету призведе до зниження рівня життя наступних поколінь.

Як споживачі для особистих потреб (навчання, оздоровлення, придбання житла, товарів тривалого користування), так і підприємці, вимушені користуватись послугами банківської сфери і, по суті, жити в борг. Також треба враховувати, що довгострокові капіталовкладення без кредитів здійснити неможливо. Державне господарство – не виключення. Йому також потрібні позичкові кошти. Тим більше, що точно передбачити такі вірогідні події, як зниження доходів, податкових надходжень, природні катаклізми та інші надзвичайні ситуації, майже неможливо. Зниження бюджетного дефіциту за рахунок скорочення соціальних витрат завжди наражається на протест і викликає соціальне напруження.

Тому бюджетна політика завжди стикається з вибором: збалансований бюджет або стабілізація економіки. Сьогодні під впливом глобалізаційних процесів світовий досвід доводить переваги практичного застосування концепції функціональних фінансів, яка віддає перевагу стабілізаційній функції, а не підтримці бюджету в збалансованому стані. Сучасна бюджетна політика переважної більшості країн світу допускає застосування дефіцитного бюджету з метою стабілізації економіки і передбачає певні джерела для його фінансування.

Однак, слідуючи такій політиці, важливо направляти державні кошти в ті галузі, які забезпечать в подальшому підвищення ВВП і рівня життя населення. Необхідним є також контроль за доходами від багатства або активів, які фінансувалися за рахунок боргу. У Програмі економічних реформ України на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» чітко визначено завдання, які необхідно здійснити до кінця 2014 року: «...застосування програмно-цільового методу й середньострокового планування в бюджетному процесі; запрова-

дження комплексної інтегрованої системи управління державними фінансами, що застосовується до бюджетів усіх рівнів, позабюджетних фондів, ресурсів держпідприємств; запровадження внутрішнього аудиту згідно із стандартами ЄС» [2].

Перераховані положення, які стали висновком цієї статті, відносяться до внутрішнього державного боргу. Державний борг іншим країнам потребує розгляду додаткових наукових фактів і обставин. Зовнішній борг в іноземній валюті – це тягар, який може виявитися надмірним. Центральними питаннями, які лежать в основі всіх дискусій щодо державного боргу, є питання про заощадження, інвестиції й відсоткову ставку. На практиці розгляд державного боргу у відриві від цих складових, а також впливовості зовнішньоекономічних факторів, не є правомірним. Необхідно аналізувати весь комплекс компонентів економічної політики, також враховувати очікування, валютні курси, стан зовнішньої торгівлі, фінансових ринків, тобто всю «панораму» економічної і соціальної дійсності.

Література

1. Охрименко А. Госдолг: брали, берем и брать будем... [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://economics.unian.net/rus/news/160275-gosdolg-brali-berem-i-brat-budem.html>
2. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: Програма економічних реформ на 2010 – 2014 рр. [Електронний ресурс] – Режим доступу: rada.gov.ua/
3. Самуэльсон П., Нордхаус В. Экономика: Пер. с англ. / П. Самуэльсон, В. Нордхаус – М.: «Бинном», «Лаборатория Базовых Знаний», 1997. – 800 с.: ил.
4. Довбенко М. В. Сучасна економічна теорія (Економічна нобелеологія): Навч. пос. / М. В. Довбенко – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. – 336 с. (Альма – матір).
5. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. Кейнс. – М.: Гелиос, 2002. – 352 с.
6. Менкью Н. Г. Принципы экономикс. – СПб: Питер Ком, 1999. – 784 с.
7. Стиглиц Дж. Экономика государственного сектора: пер. з англ. под ред. Г. М. Куманина / Дж. Стиглиц. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 720 с.
8. Василик О. Д. Фінансові ресурси держави [Текст] / О. Д. Василик, К. В. Павлюк // Проблеми фінансово-кредитного регулювання в перехідній економіці: зб. наук. праць. / НАН України, Ін-т економіки. – К., 1996. – 109 с.

9. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): Монографія / В. М. Опарін. – К.: КНЕУ, 2005. – 240с.
10. Чугунов І. Я. Теоретичні основи бюджетного регулювання: Навч. пос./ І. Я. Чугунов. – К.: НДФІ, 2005. – 259 с. – Бібліогр.: с. 251–258.
11. Сміт А. Дослідження про природу та причини добробуту націй : пер. з англ. О. Васильєвої, М. Межевкіної, А. Малівського / А. Сміт. – К.: Post-Royal, 2001. – 594 с.
12. Фридман Л. Государственные расходы и экономической рост / Л. Фридман, М. Видясов, В. Мельянец // *Мировая экономика и международные экономические отношения*, 1990. – № 10. – С. 14–25.
13. Хиггс Р. Кризис и Левиафан: поворотные моменты роста американского правительства / Р. Хиггс. – М.: Ирисэн; Мысль, 2010. – 500 с.
14. Рапош П. Кризисы и современный капитализм. / П. Рапош. – М.: Политиздат, 1986. – 224 с.
15. Политическая экономия современного монополистического капитализма. В 2-х т. – Т. 1. – М.: Мысль, 1971. – 455 с.
16. Осадчая И. М. Государство в постиндустриальной экономике // *Мировая экономика и международные экономические отношения* – № 7. – 1999. – С.79–88.
17. Осадчая И. М. Глобализация и государство // *Мировая экономика и международные экономические отношения* – № 11. – 2002. – С.3 – 14.
18. Содружество Независимых Государств и Европейский союз. Статистические сравнения: Стат. сб./ Межгосударственный статистический комитет СНГ, 2008 – 208 с. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.cisstat.com/public/cis-ec.pdf>.
19. Report on the Eurostat 2012 user satisfaction survey [Электронный ресурс]: Режим доступа: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/quality/documents/Report_2012_USS_final.pdf.
20. World economic outlook : a survey by the staff of the International Monetary Fund. —Washington, DC : International Monetary Fund, 1980. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/weo/2012/02/pdf/text.pdf>
21. АФУ встановлює перспективні наукові контакти з провідними економістами Великобританії і Канади, 2013 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ndfi.minfin.gov.ua/>
22. Экономическая теория / Под ред. Дж. Итуэлла, М. Милгейта, П. Ньюмена: Пер. с англ. / Науч. ред. чл. – корр. РАН В. С. Автономов. – М.: ИНФРА-М, 2004. – XII, 931 с. – (New Palgrave).

В статье рассматривается проблема бюджетного дефицита. Среди ученых есть как противники, так и сторонники концепции сбалансированного бюджета. Рассмотрению некоторых теоретических научных положений «за» дефицитный бюджет и посвящена статья.

Ключевые слова: дефицит государственного бюджета, государственный долг; номинальный и реальный государственный долг; закрытая экономика; национальные сбережения; национальные инвестиции.

The concept of fiscal policy and the budget deficit problem are examined. The issue of public debt management is considered. International experience of fiscal policy mechanisms is analyzed to determine the dependence of macroeconomic stabilization forms and methods on the global development conditions.

Keywords: fiscal policy, government deficit, government debt, nominal and real government debt, closed economy, national savings, national investment.

Рекомендовано до друку д. е. н., доц. Пулипенко Г. М.